

Болото

УКРАЇНСЬКА ПРАВОСЛАВНА ЦЕРКВА
КИЇВСЬКИЙ ПАТРІАРХАТ
Київська православна богословська
академія

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК
УКРАЇНИ
Інститут української археографії та
джерелознавства ім. М. С. Грушевського

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
Національний заповідник
"Софія Київська"

Під патронатом
ОРГАНІЗАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ
З ПИТАНЬ ОСВІТИ, НАУКИ
І КУЛЬТУРИ (ЮНЕСКО)

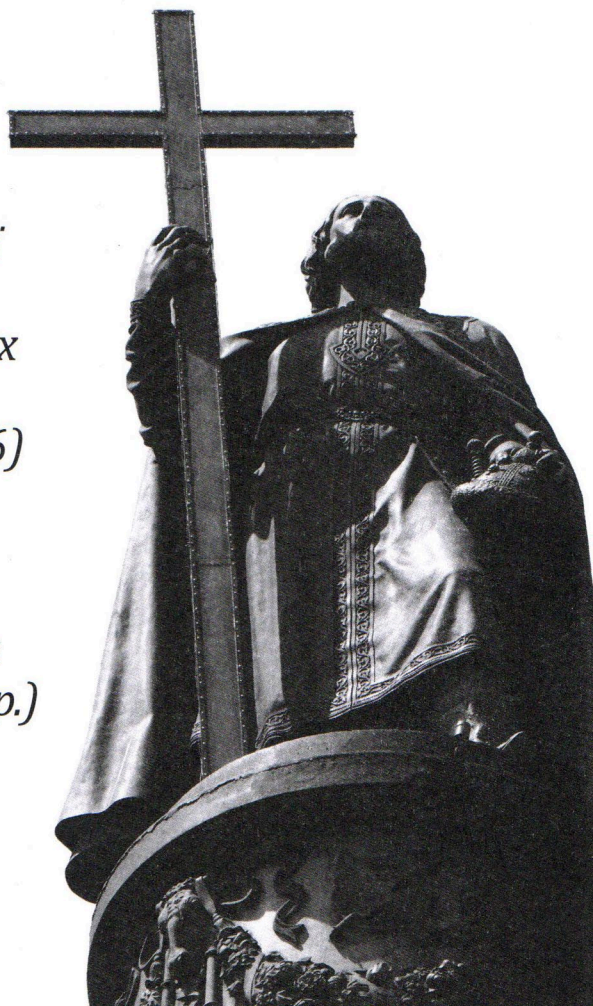

ПРАВОСЛАВ'Я В УКРАЇНІ

*Збірник
матеріалів
VI Міжнародної
наукової конференції
присвяченої
1000-літтю духовних
зв'язків України
з Афоном (1016–2016)
та 25-літтю
Помісного Собору
Української
Православної Церкви
(1 – 3 листопада 1991 р.)*

23 листопада 2016 р.

КИЇВ – 2016

Видано з благословення
Святійшого Патріарха Київського і всієї Руси-України
ФЛАРЕТА

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

- доктор богословських наук, професор,
митрополит Переяслав-Хмельницький
і Білоцерківський Епіфаній (Думенко) (голова);
доктор історичних наук Г. В. Папакін (голова);
генеральний директор Національного заповідника «Софія Київська»
Н. М. Куковальська (голова);
доктор церковно-історичних наук, професор,
протоієрей Віталій Клос;
доктор історичних наук, доктор церковно-історичних наук,
професор, протоієрей Юрій Мицик;
доктор історичних наук В. В. Корнієнко;
доктор історичних наук, доктор церковно-історичних наук,
професор, І. М. Преловська;
кандидат історичних наук Д. С. Гордієнко.

П – 68 Православ'я в Україні : Збірник матеріалів VI Міжнародної наукової конференції присвяченої 1000-літтю духовних зв'язків України з Афоном (1016–2016) та 25-літтю Помісного Собору Української Православної Церкви (1 – 3 листопада 1991 р.) / Під ред. д. богосл. н., проф., митрополита Переяслав-Хмельницького і Білоцерківського Епіфанія (Думенка), д. іст. н. Г. В. Папакіна, Н. М. Куковальської та ін. – К. : [Київська православна богословська академія], 2016. – 911, [1] с.

Статті подано із збереженням авторської редакції, правопису й форматування тексту.

ІСТОРИЯ КУЛЬТУРИ ТА МИСТЕЦТВОЗНАВСТВО

- Олег БОЛЮК*
ДЕРЕВ'ЯНЕ ОБЛАШТУВАННЯ ЦЕРКОВ ПОКУТТЯ:
ТОПОГРАФІЯ ОЗДОБЛЕННЯ ТА СТИЛЕВІ ІНСПІРАЦІЇ
(ЗА МАТЕРІАЛАМИ ЕКСПЕДИЦІЙ) 610
- Аліна ВАРИВОДА*
ДО ПИТАННЯ ПРО УКРАЇНСЬКО-МОЛДОВСЬКІ
КУЛЬТУРНО-РЕЛІГІЙНІ ЗВ'ЯЗКИ XVI – ПЕР. ПОЛ. XVII СТ.
(НА ПРИКЛАДІ ПАМ'ЯТОК ЦЕРКОВНОГО ГАПТУВАННЯ
З КОЛЕКЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО КИЄВО-ПЕЧЕРСЬКОГО
ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОГО ЗАПОВІДНИКА) 619
- Наталія ГАНУСЕВИЧ*
ЧУДОТВОРНІ ІКОНИ НА ЗБАРАЖЧИНІ: ІСТОРІЯ І СУЧАСНІСТЬ 628
- Лідія ДВОРНІЦЬКА*
РОЛЬ ХРИСТИЯНСЬКОЇ ТА ФОЛЬКЛОРНОЇ СИМВОЛІКИ В
ІНТЕРМЕДІАЛЬНІЙ ТВОРЧОСТІ МИТЦІВ НЬЮ-ЙОРКСЬКОЇ ГРУПИ 639
- Ірина ДУНДЯК*
ІКОНОПИСЕЦЬ ІВАН ІЖАКЕВИЧ І КИЇВСЬКИЙ ХРАМ
СВ. МАКАРІЯ В КИЄВІ 652
- Елеонора КІРИЧЕВСЬКА*
ТВОРЧИСТЬ В КУЛЬТУРНІЙ ТРАДИЦІЇ ХРИСТИЯНСТВА 661
- Надія КУКСА*
КОМПЛЕКСНІ РЕСТАВРАЦІЙНО-ВІДНОВЛЮВАЛЬНІ РОБОТИ
В СВЯТО-ІЛЛІНСЬКІЙ ЦЕРКВІ У СУБОТОВІ ВСЕРЕДИНІ XIX СТ. 672
- Мар'яна НІКІТЕНКО*
ЛІТУРГІЙНА СИМВОЛІКА ЗОЛОТИХ ВОРИТ
ТА ЇХНЕ МІСЦЕ У САКРАЛЬНІЙ ТОПОГРАФІЇ ДАВНЬОГО КИЄВА 679
- Надія НІКІТЕНКО*
1000-РІЧЧЯ ЗОЛОТИХ ВОРИТ 694
- Оксана НІКІТЮК*
СТРУКТУРНІ ТА ВИКОНАВСЬКІ ОСОБЛИВОСТІ
АВТОРСЬКОГО ПРОЕКТУ Є. САВЧУКА «УКРАЇНСЬКА ЛІТУРГІЯ» 703
- Світлана ОЛЯНІНА*
ПРО СИМВОЛІЧНИЙ ЗАДУМ СКУЛЬПТУРНОЇ ДЕКОРАЦІЇ
ІКОНОСТАСІВ XVII–XVIII СТОЛІТТЯ 712
- Михайло ПРИЙМИЧ*
ЦЕРКВА СВ. МИКОЛИ ЧУДОТВОРЦЯ У М. ТОКАЙ: ХУДОЖНЬО-
СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТА ІСТОРИЧНИЙ КОНТЕКСТ 724
- Олена ПОХОДЯЩА*
ТРАДИЦІЇ КТИТОРСЬКИХ ПОРТРЕТІВ XVIII – XIX СТ. (НА
ПРИКЛАДІ ТВОРІВ НАЦІОНАЛЬНОГО МУЗЕЮ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ) 732
- Дмитро СТЕПОВИК*
ОСОБЛИВОСТІ ЗВ'ЯЗКІВ ПРАВОСЛАВ'Я
З УКРАЇНСЬКОЮ КУЛЬТУРОЮ У XIX СТОЛІТТЯ 743

БРАТСЬКИЙ РУХ

- Богдан БЕРЕЗЕНКО*
ОЧІЛЬНИКИ ВІЛЕНСЬКОГО БРАТСТВА В РЕЄСТРІ
ПІД ЧАС ЙОГО ЗАСНУВАННЯ В 1584 РОЦІ 760

ІСТОРІЯ КУЛЬТУРИ ТА МИСТЕЦТВОЗНАВСТВО

УДК 745/749 : 2-523.42 (477.86)

Олег БОЛЮК

ДЕРЕВ'ЯНЕ ОБЛАШТУВАННЯ ЦЕРКОВ ПОКУТТЯ: ТОПОГРАФІЯ ОЗДОБЛЕННЯ ТА СТИЛЕВІ ІНСПІРАЦІЇ (за матеріалами експедиції)

За результатами зібраного автором польового матеріалу намічено основне (традиційне) розміщення оздоблення на дерев'яному обладнанні церков Покуття. Розглянуто основні впливи європейських мистецьких стилів на різьблений декор краю. Ознайомча інформація про покутські обрядово-ужиткові твори дозволить вивчити це явище поглиблено.

Ключові слова: декор, різьба, церква, стиль, Покуття.

— Oleh BOLYUK

**WOODEN
CONSTRUCTIONS OF
CHURCHES IN POKUTTIA
TOPOGRAPHY
DECORATION AND STYLE
INSPIRATION
(as based on the materials
of the expedition)**

On the basis of the collected material the author traces main (traditional) location of decorations on the wooden

Обробка деревини — одна із найдавніших і найпоширеніших галузей діяльності українців. Вироби з цього природнього матеріалу, завдяки пластиці й орнаменталі їх поверхонь, бувають естетично виразними. Особливо вишукані обрядово-ужиткові твори. Зацікавленість ними у дослідників викликає великий інтерес, тому вивчення церковної різьби актуальним буде ще тривалий час. За півторастолітній період дослідження церковного мистецтва нагромадилася велика бібліографія наукових праць, у яких розглянуті питання історії та еволюції явища, окремі твори й їх авторство. Проте дерев'яний декор в українських храмах вивчений ще недостатньо усесторонньо.

constructions of churches in Pokuttia. The article also discusses the influence of European art styles on local carved decorations. The presented information on Pocuttia ritual - household items will facilitate the insight into this phenomenon

Key words: *decoration, carving, church, style, Pocuttia.*

Для сучасних досліджень фундаментом залишаються вже відомі публікації, серед яких праці Д. Антоновича [1], А. Будзана [6], М. Драгана [10], Я. Константиновича [12], Р. Одрехівського [13], В. Січинського [17], Я. Тараса [18], В. і Д. Щербаківських [23; 24].

Не применшуючи наукової цінності монографій та статей не названих дослідників, варто зазначити, що основним акцентом цієї публікації (та її метою) — є оприлюднення попередніх узагальнень польового матеріалу, зібраного у ході експедиційного відрядження автором. Його збір, систематизація виявлених артефактів й апробація дозволяють заповнювати існуючі прогалини з мистецтвознавства, що представляє одне із завдань статті. Мною було зібрано сотні прикладів оздоблення дерев'яного облаштування церков на території етнографічного Покуття у 1998, 2001, 2012–2016 рр., які уможливають синтезувати його основні ознаки та особливості [2; 3; 16].

Географічно Покуття розташоване біля підніжжя Східних Карпат, у яких заготівля деревини ще до середини ХХ ст. була ледь не основним чоловічим промислом сусідньої етнографічної групи — гуцулів. На гористій місцевості лісоруби займались трелюванням, бокораші сплавляли матеріал Черемошем, Прутом на Передкарпатське низькогір'я — Коломийщину, Снятинщину. Проте основним транспортом для постачання високоякісного лісу на Покуття у минулому залишались підводи, якими везли деревину на усю його територію, зокрема Городенківщину, Тлумаччину. Взаємовигідне співробітництво поміж горянами й населенням рівнинних територій підтверджує відносно близьке до високоякісної лісозаготівельної сировини розташування деревообробних цехів, шкіл та майстерень у Надвірній, Печеніжині, Снятині [26, с. 554, 559]. Суттєвий вплив на покутське ужиткове мистецтво справило утворення у 1894 році Цісарсько-королівської фахової школи деревного промислу у Коломії (тепер — Коломийський політехнічний коледж Національного університету «Львівська політехніка»), де готували теслярів, столярів, токарів, різьбярів, програма яких було розрахована на популяризацію гуцульських традицій деревообробки.

Про історико-культурні зв'язки населення цього краю з сусідніми українськими етнографічними групами свідчить широка

географія споруджених церков народними майстрами з гір та підгір'я, які на дерев'яному храмобудівництві знали краще, аніж майстри з рівнини [7, с. 568, 574, 578–579, 593–594; 19; 22, с. 117, 139; 25, с. 92]. Хоча відомі також окремі імена вправних покутських теслярів [3, с. 29]. Наприклад, майстер ХІХ ст. Іван Рав'юк, уродженець с. Спас (Іспас) теперішнього Коломийського р-ну збудував в околиці вісімнадцять церков [4, с. 98].

Ззовні покутська церква різниться від дерев'яних храмів сусідів просторовою композицією архітектурних елементів, які варіюються на основі тридільного й хрещатого планів [3]. Збереження плану з однією банею над середохрестям та архітектурного оздоблення сакральної споруди дотримувались у своїх кресленнях також архітектори кінця ХІХ—ХХ ст., проекти яких стали замовляти місцеві громади [11, с. 50]. Із розвитком місцевого дерев'яного будівництва збагачувалась водночас його архітектурна пластика. На початок ХХІ ст. художньо-архітектурний образ покутського храму увібрав два творчі напрямки — автентичну спадщину традиційного народного будівництва, виникнення якого губиться у періоді княжої доби, та окремі інспірації загальноєвропейських стильових тенденцій, творчо інтерпретованих українськими майстрами.

Декоративними акцентами покутської церковної архітектури слугують профільовані елементи, характерні для більшості зрубних храмів Карпат та Прикарпаття: випусти (виступи підкрок'яної балки), дверні та віконні обрамлення, стовпчики добудованих до споруди ганків [23, іл. 15], причілкові (вітрові) дошки, фризіві пояски, купольні ліхтарі. До першої чверті ХХ ст. поширеними в ужитку й водночас особливими рельєфно-площинними частинами церковної архітектури були гонтові дахи, доки їх не почали масово замінювати листовим металом.

До кінця ХІХ ст. у багатьох церквах і дзвіницях Покуття оздоблення профілюванням виносів опасання не було багатоваріантним. Народні теслі обмежувались декоруванням кінців зрубу у східчасті або «вигнуті» силуети («гусаки») [2; 3; 5, с. 622–638]. Окремі дерев'яні церкви із гранчастою апсидою мають випусти зі східчастими профілями, які, у поєднанні поміж собою, утворюють ззовні своєрідні пірамідальні ніші [3].

Наприкінці ХІХ — першій третині ХХ ст. екстер'єр покутських церков зазнав певних змін: значно збільшились просторові габарити церковної будівлі, що пов'язано зокрема зі зростанням численності громади. Завдяки вертикальному шалюванню стін, споруда здається ще величнішою, стрімко витягнутою вго-

ру. Лише дахи візуально урівноважують динаміку. Таке опорядження фасадів зближує покутські церкви з храмами Поділля, Волині, навіть територіально віддалених Подніпров'я та Слобожанщини, що свідчить про спільні ознаки усього храмобудівництва українців. Окремі християнські споруди Покуття завдяки шалюванню причілків, нижніх ярусів дошками у вигляді «малюнків» з похилих або променевих ліній — «у смерічку», «у ромби» уподібнюють їх з аналогічними способами опорядження будівель Гуцульщини[3].

На межі ХІХ—ХХ ст. зрубні випусти стають меншими за розмірами, що пов'язано з удосконаленням міцності замків. Їх профілюють у хвилястих конфігураціях, інколи — у поєднанні зі східчастими вирізами або «гусаками» з виразним динамічним вигином силуету. Остання ознака найбільше властива авторським церквам. Формам вікон надають арковидних, прямокутних, округлих конфігурацій (на причілках й гранчастих барабанах). Віконні отвори інколи обрамляють профільовані лиштви з луковидними, хвилястими вирізами[2]. Їх та переплетення вікон покривають лаком або фарбою у різноматні кольори. Двері виготовляють вже не просто з дощок, скріплених шпугою або кованими петлями, а набірним способом. Конструктивно вони складаються з каркасу, заповненого тафлями або неширокими дощечками, які утворюють своєрідний візерунок чи композицію з кількох декоративних елементів[3]. Вхідні дверні полотна кінця ХІХ — початку ХХ ст. церкви, інших громадських будівель та жител, бувають часто прикрашені мотивом «сонце правди» — стилізованим зображенням світила у момент його сходу над горизонтом. Такий мотив також зустрічається й на причілках. Аркатурний фриз, пояс фестонів та різьблені вітрові дошки своїми ритмічними профільованими мотивами обрамляють площини фасадів[3].

Всередині храму вигадливі силуети арок-вирізів майже відсутні, тому нава й бабінець сприймаються як суцільний простір. Профілюванням прикрашають парапет хорів над бабинцем, й іноді — кронштейни, стовпці, що їх підтримують[3]. Прорізний рисунок огорожі хорів найчастіше нагадує конфігурацію балясини. В останні десятиліття хори й сходи огороджують точеними балюстрадами. Взагалі у покутських церквах архітектурний декор, окрім фасадів, досить стриманий і в інтер'єрі та ззовні проявляється тільки на окремих видимих площинах: підкупольних балках, віконних обрамленнях, арках.

В орнаменталії усіх дерев'яних творів, які розміщені у приміщеннях кожної церкви, досягти гармонійно-злагодженої ансамблевості практично неможливо. Строкатість декору дерев'яного облаштування пов'язана з низкою важливих чинників, зокрема з різним періодом й місцем виготовлення окремого виробу, його авторством і застосуванням технік художньої обробки. Обладнання покутської церкви складають дерев'яні вироби, художні особливості яких свідчать про авторство народного чи професійного майстра. Відмінність найкраще помітна у манері виконання іконографії, орнаменті, конструкції виробу загалом. Однак визначити осередок, у якому створено кожний предмет облаштування церковного інтер'єру, значно складніше.

З історії розвитку церковного сницарства відомо, що потужними центрами виготовлення церковного облаштування у Галичині були монастирі й ремісничі цехи. Покутські чернечі осередки Тисмениці та Погоні, Станіславова й близькі до них у Скиті Манявському, Львові, Угневі, Уневі, Крехові, Підкамені, Краснопуці та інші завдяки їх розквіту впродовж XVII—XVIII ст. дали значний поштовх у розвитку церковного мистецтва, зокрема й сницарства. Церковний діяч Йов Княгиницький, якому приписують авторство іконостасу церкви Різдва Пресвятої Богородиці (Монастирської) у Тисмениці — його батьківщині, є засновником Скиту у Маняві [8, с.155—161]. Незадовго після закладення духовного центру завдяки його особистим старанням, а також братії, ця обитель стала впливовим джерелом поширення церковного мистецтва у краї.

Церковні дерев'яні вироби сницарів — фахових різьбярів, у покутських церквах практично не різняться з подібними предметами храмів найближчих сусідніх теренів Галичини. Спільні ознаки художнього облаштування інтер'єру церков пов'язані із загальноєвропейськими стилетворчими рисами, які відстежували, переймали та трактували їх у власній манері місцеві різьбарі, починаючи з XVII ст. — періоду проникнення тут Бароко. Тогочасний новий стиль, привнесений в Україну завдяки італійським, польським, німецьким майстрам. Він нівелював існуючий тут врівноважений лад Ренесансу та дещо гротескного маньєризму, теж привнесені раніше із Західної Європи. Тісні творчі зв'язки українських майстрів з мистецькими осередками християнської Візантії, інших балканських країн пізнього Середньовіччя поступились новим інспіраціям Західної Європи.

Проте у покутських храмах кількісно найбільше збереглося облаштування наступного після Бароко періоду — стилю роко-

ко, лейтмотивом якого стали мушля у поєднанні з трільяжем (косою ажурною сіткою), рослинними мотивами, особливо трояндами, плодами. Класицизм та наступний після нього ампір у покутських церквах суттєво не відобразився, оскільки загалом в сакральному мистецтві Галичини ці стилі не стали панівними. Їх превалювання у кінці XVIII — першій чверті XIX ст. помітне лише у світському мистецтві, найбільше у стриманому варіанті «віденського класицизму», чи згодом — бідермайєру.

Такі нерівномірні зовнішні інспірації у церковному мистецтві пов'язані з політичними подіями, спричиненими у ході поділу території Польщі ще у XVIII ст., а відтак зміною приналежності Галичини до Габсбурзької монархії. Періодичні конфлікти імператриці Марії-Терезії та згодом її сина Франца-Йосифа з сусідніми європейськими правителями щодо спірних земель виснажували австрійську державну казну. Соціально-економічні реорганізації церков й монастирів, у тому числі скасування низки орденів, зумовило стриманість форм тогочасної церковної архітектури й певну їх однотипність. Особливістю їх фасадів стала одна вежа над притвором церкви, а напрям означений як «терезіанський стиль». З іншого боку на той час відбулись й позитивні реформи, сприятливі для корінних народів, зокрема й українців: зменшення, а згодом скасування для селян панщини, сприяння розвитку ремесел та популяризації їх продукції на розлогих просторах імперії, особливо під час крайових виставок, активізували творчо обдарованих майстрів реалізувати свої здібності [20]. Утворена у Коломиї 1888 р. Гуцульська промислова спілка, серед багатьох професій, гуртувала бондарів, токарів, стельмахів майже усіх покутських повітів — Городенківського, Коломийського, Надвірнянського, Снятинського [9, с. 80].

Тогочасні художні ознаки періоду рококо в інтер'єрі покутських храмів найкраще простежуються в іконостасі, особливо у царських вратах, запрестольному та бокових вівтарях, надпрестольному киворії, почасти — процесійних іконах, казальницях [8, с. 15; 16]. Тяглість рокайлевого мотиву в облаштуванні пізнішого часу — останньої третини XIX зумовлена течією історизму — другим рококо.

Виразним періодом художнього оформлення церковного інтер'єру, який властивий Покуттю, став мистецький напрям останньої третини XIX — початку XX ст. — модерн. Кількісне співвідношення збережених творів церковного різьблення цього часу відносно попередніх хронологічних етапів розвитку європейського мистецтва свідчить усе ж на користь перших.

Облаштування покутської церкви у порівнянні з храмом голян інтенсивніше піддавались зовнішнім впливам нових віянь у мистецтві, що пов'язано з менш стійкою традицією художньої деревообробки та слабкішим розвитком цієї галузі на рівнинних територіях. Так, в окремих церквах Покуття зустрічаються дерев'яні конструкції, художні ознаки яких проявляють особливості модерну, неовізантинізму, «закоп'янського стилю», та навіть жолобчасто-виїмчастого різьблення Яворівщини — різьбярського осередку, що на Львівщині [16].

До поширення художніх напрямків історизму активно долучились товариства, спілки, що виготовляли церковні речі, зокрема Товариство для виробу і торгівлі риз у Самборі, яке постачало у церкви краю та за кордон свою продукцію. Згодом, у 1898 р., осередок змінив назву на «Товариство «Ризниця». З 1905 року у Станіславові розпочинає короткотривалу діяльність «Дім торговельно-промисловий «Достава» [14, с. 89–100; 15, с. 30–37]. У результаті часто можна було натрапити в інтер'єрі церков Галичини на продукцію, придбану у церковних крамничках цих майстерень, особливо дарохранильні кивоти, портативні аналої, процесійні інсигнії.

Локальним художнім явищем, яке пов'язує Покуття із Гуцульщиною є різьблення йорданських свічників-трійць [21, с. 347]. Такі конструктивно однотипні переносні освітлювальні прилади увиразнені багатством іконографії, завдяки різним видам їх декорування — різьбі, точінню, інкрустації, випалюванню, розпису. Особливості місцевих тенденцій можна ледь вловити на рівні схем компонування, елементів прикрас та нюансів оздоб. Гуцульські трійці конструктивно мають в основі триногу або круг, прямокутний «седес»-п'яту. Серед покутських свічників не зустрічаються триножні опори, а тільки округлі та прямокутні базили. Різняться трійці також колористикою: покутські свічники стриманіші у барвах, а то й не покриті фарбою. В окремих випадках трійці своїми рельєфними рослинними мотивами нагадують різьбу лемків.

Таким чином, архітектурний декор Покуття, виготовлений з деревини, містить низку універсальних ознак, притаманних для будівництва загалом. До них належать топографія (розміщення), матеріал, з якого майструють вироби інструментарієм, відомим практично для усього європейського населення. Унікальність художніх виробів з дерева криється у формі, репертуарі декору й манері його виконання. Незважаючи на більше знаний та розрекламований гуцульський осередок ху-

дожньої обробки дерева, усе ж на у покутських виробках з цієї галузі творчості помітні локальні риси. Окремі з них вбачаються в архітектурному декорі як церков, дзвіниць, так і у малих формах.

Короткий огляд покутської церковної різьби передбачає подальші розвідки автора у майбутньому. Нагромаджений в експедиціях матеріал дозволить детально проаналізувати типологію, асортимент дерев'яних церковних виробів, їх декор та зміни впродовж еволюції сакрального мистецтва.

1. Антонович Д. Із історії церковного будівництва на Україні / Дмитро Антонович. – Прага : Вид-во українського історично-філологічного товариства, 1925. – Вип. 1. – 24 с.

2. *Архів ІН НАНУ*. – Ф.-1. – Оп.-2. – Од.-зб.-462. Експедиція на Покуття. 1998.

3. *Архів ІН НАНУ*. – Ф.-1. – Оп.-2. – Од.-зб.-473. Експедиція на Покуття. 2001.

4. Белоус Ф.И. Церкви рускія в Галиції и на Буковине в сравнении со зданиями и храмами у иных, преимущественно древних народов. – Коломья : тип. М.Белоуса, 1877. – 184 с.

5. Болюк О. Сакральні пам'ятки Коломийського повіту зі щоденника Францішека Стшалка / Олег Болюк // Народознавчі зошити. – 2003. – № 3–4. – С. 622–638.

6. Будзан А. Різьба по дереву в західних областях України XIX – XX ст. / Антон Федорович Будзан. – Київ : Видавництво академії наук Української РСР, 1960. – 105 с.

7. Вуйцик В. Слободян В. Матеріали до словника народних будівничих / Володимир Вуйцик, Василь Слободян // Записки наукового товариства імені Шевченка. – Т. ССХІ. Праці Комісії архітектури та містобудування. – Львів : Наукове товариство імені Шевченка, 2001. – С. 544–601.

8. Гаврилюк С.В. З історії церков Тисмениці / Степан Васильович Гаврилюк. – Івано-Франківськ : Бібліотечка газети «Вперед», 2002. – 256 с.

9. Гошко Ю. Громадський побут Покуття / Юрій Гошко // Наукові записки. – Випуск 7–8. – Івано-Франківськ : Місто НВ, 2003. – С. 78–83.

10. Драган М. Українська декоративна різьба XVI–XVIII ст. / Михайло Дмитрович Драган. – Київ : Наукова думка, 1970. – 159 с.

11. Драган М.Д. Українські дерев'яні церкви. Генеза і розвій форм : в двох частинах / Михайло Драган ; передм. В.С. Александрович ; прим. В.С. Александрович, В.М. Слободян ; преді.-геогр. покажч., терм. словник В.М. Слободян ; упоряд. О.О. Савчук. – Харків : Видавель Савчук О.О., 2014. – 450 с.

12. Константинович Я.Б. Иконостас: Студії і дослідження : У 2 т. – Т. 1. – Львів : Наукове товариство імені Т.Шевченка, 1939. / Ярослав Б. Константинович / Konstantynowicz J.V. Ikonostasis. Studien und Forschungen. – Lemberg, 1939. – Bd.1. / [Переклад М.В. Дутки і Р.М. Дутки : Рукопис].

13. Одрехівський Роман. Сакральна різьба по дереву в Галичині XIX – першої половини XX століть: Історія та художні особливості / Роман Одрехівський. – Львів, 2007. – 287 с.

14. Олійник О.В. Галицькі церковні спілки — осередки виготовлення і поширення літургійних шат наприкінці XIX — третині XX ст. / Ольга Володимирівна Олійник // Мистецтвознавство '06 : Науковий збірник. – Львів : Спілка критиків та істориків мистецтва; Інститут народознавства НАН України, 2006. – С. 89–100.

15. Олійник О. Осередки виготовлення і продажу церковних шат у Галичині в XIX — початку XX століття / Ольга Олійник // Апологет. Матеріали II Міжнародної наукової конференції «Християнська сакральна традиція : віра, духовність, мистецтво», м. Львів, 24–25 листопада 2010 р. – Львів : Львівська Духовна Академія, 2010. – № 1–4 (20–23). – С. 30–37.

16. *Польові матеріали автора* [рукопис].
17. Січинський В. Українське деревляне будівництво і різьба / Володимир Січинський. – Львів, 1936. – 32 с.
18. Тарас Я. Сакральна дерев'яна архітектура Українців Карпат: Культурно-традиційний аспект / Ярослав Тарас. – Львів : ІН НАНУ, 2007. – 640 с.
19. Типчак Вікторія Мирославівна. Мистецькі традиції і новаторство у творчості Василя Турчиняка 1900–1939 років : Дис... канд. мистецтвознавства : 17.00.06 / Львівська академія мистецтв. – Львів, 2002. – 154 арк.: іл.+дод.
20. Туркавський М. Етногорафічна виставка Покуття в Коломиї / Маркелій Туркавський / переклад з польської А.Б. Ємчук, вст. ст. кандидата філол. наук М.М. Васильчука. – Коломия : Народний дім, 2004. – 40 с.
21. Українська старовина із приватних збірок. Мистецтво Гуцульщини та Покуття : Каталог ікони на склі, кахлі, миски, хрести, свічники. – Київ : Родовід, 2002. – 360 с.
22. Шухевич В. Гуцульщина / Володимир Шухевич. – Львів, 1899. – Ч. I. – 350 с.
23. Щербаківський В. Українське мистецтво. Деревляне будівництво і різьба на дереві / Вадим Щербаківський. – Львів-Київ, 1913. – 61 с.
24. Щербаківський Д. Українське мистецтво: В 2 т. – Т. 1. Буковинські і галицькі деревляні церкви, надгробні і придорожні хрести, фігури і каплиці / Данило Щербаківський. – Київ–Прага, 1926. – 62 с.
25. Gloger Z. Dudownictwo drewnie i wyroby z drzewa w dawnej Polsce / Zygmund Gloger. – Warszawa, 1907. – N.1. – 383 s.
26. Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich / Pod red. Bolesława Chlebowskiego, WładysławaWalewskeigo. – T.VIII. – Warszawa : Nakładem WładysławaWalewskeigo, 1887. – 960 s.

УКРАЇНЬСЬКА ПРАВОСЛАВНА ЦЕРКВА КИЇВСЬКИЙ ПАТРІАРХАТ
Київська православна богословська академія

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
Національний заповідник "Софія Київська"

ПРАВОСЛАВ'Я В УКРАЇНІ

*Збірник матеріалів
VI Міжнародної наукової конференції*

23 листопада 2016 р.

ПІД РЕДАКЦІЄЮ

доктора богословських наук, професора,
митрополита Переяслав-Хмельницького і Білоцерківського ЕПІФАНІЯ (Думенка);
доктора історичних наук Георгія Володимировича ПАПАКІНА;
генерального директора Національного заповідника «Софія Київська»
Нелі Михайлівни КУКОВАЛЬСЬКОЇ.

*Верстальник:
Микола ЯРМУСЬ*

Православ'я в Україні : Збірник матеріалів VI Міжнародної наукової конференції присвяченої 1000-літтю духовних зв'язків України з Афоном (1016–2016) та 25-літтю Помісного Собору Української Православної Церкви (1 – 3 листопада 1991 р.) / Під ред. д. богосл. н., проф., митрополита Переяслав-Хмельницького і Білоцерківського Епіфанія (Думенка), д. іст. н. Г. В. Папакіна, Н. М. Куковальської та ін. – К. : [Київська православна богословська академія], 2016. – 911, [1] с.

УДК 2 (271)
ББК 86.372
П – 68

*Київська православна богословська академія
вул. Трьохсвятительська, 6 м. Київ, 01601*